

PTE ÁJK Dr. Pókecz Kovács Attila

Pókecz Kovács Attila

Locatio conductio operis

PhD értekezés tézisei

Témavezető

Dr. Kajtár István

Tanszékvezető egyetemi tanár

PTE Állam-és Jogtudományi Kar

Pécs, 2006

I. Az értekezés előzményei

Kutatásaimat a témában 1994-ben kezdtem el „*A munka jogviszonyai a római jogban*” címmel azzal a célkitűzéssel, hogy a római magánjog munkavégzésre irányuló viszonyainak legfontosabb intézményeit, elsősorban a *locatio conductio operarumot*, a *locatio conductio operis*t, valamint a *mandatumot* elemezve az antik rómaiak munkával kapcsolatos felfogását monografikus igényrel bemutassam. Az időközben elnyert külföldi ösztöndíjaimnak köszönhetően több éven keresztül tanulmányokat folytathattam Franciaországban (Toulouse-ban és Párizsban). A doktori iskola első évét is Párizsban, a Sorbonne Jogi Karának jogutód intézményében, az Université Paris 2-n (Panthéon-Assas) végeztem el, ahol 1996-ban szereztem római jogi szakirányú diplomát jogtörténetből (DEA Histoire du droit). Ezt követően párizsi mesterem, Prof. Michel Humbert (Az Institut de droit romain de Paris 2 igazgatója) felajánlotta, hogy a római jogi PhD tanulmányomat francia nyelven, közös francia-magyar témavezetői irányítással (co-tutelle) írjam. Az így 3 évre felvázolt munkaterv, amelyet „*Le travail rémunéré en droit romain*” címmel fogadott el az Université Paris 2 Doktori Tanácsa, 5 évnyi kutatómunka után a kérdéskör komplexitása miatt túlságosan szélesnek bizonyult, ezért csak a római vállalkozási szerződésre korlátoztam a további vizsgálódásaimat. Majd felismerve a francia és a magyar tudományos életpályamodell által támasztott eltérő követelményrendszer nehézségeit, a fokozat külön-külön történő megszerzését tűztem ki magam elé célként. Ezért a 12 év kutatómunka eredményeként elkészült magyar nyelvű értekezésem után a dolgozatomat tovább kívánom csiszolni, és átdolgozott formában, francia nyelven is védésre szeretném majd bocsátani.

II. Az értekezés témája, szerkezete, és a kutatás módszere

A római magánjog szerződési rendszerében a *facere* szolgáltatásra irányuló megállapodások közül kiemelkedik a *locatio conductio*, amelynek egyik, a gyakorlati élet szempontjából is meghatározó fajtáját képviseli a vállalkozási szerződés (*locatio conductio operis*). A római jogtudomány több évszázados történetének és a romanisztika bőséges irodalmának ismeretében azt feltételezhetnénk, hogy az ókori Róma vállalkozásokra vonatkozó joggyakorlatát kellőképpen ismerjük. Ezzel szemben az európai romanisztika

utolsó évszázadának monografikus irodalmát vizsgálva levonható az a következtetés, hogy a *locatio conductio* tárgyaló művek nem szenteltek elegendő figyelmet a vállalkozási szerződés kérdésének. Annak ellenére, hogy a *locatio conductio* témakörében olyan neves szerzők tették közzé kutatásaik eredményeit, mint Francesco De Robertis, Theo Mayer-Maly, Jean Macqueron, Luigi Amirante, Horst Kaufmann, Molnár Imre, Nicola Palazzolo, Roberto Fiori, arra a megállapításra jutottam, hogy a modern romanisztika továbbra is adós a téma teljes körű, a fenti szerződést vizsgálatainak középpontjába állító monográfiával.

Ezt a hiányt igyekszik pótolni jelen értekezés, amelyben nem a vállalkozási jogot kívánom a maga teljességében bemutatni, hanem csak a vállalkozással foglalkozó lényegesebb magánjogi források feldolgozására törekedtem. A vállalkozási szerződést tárgyaló jogtudósi vélemények túlnyomó része a Digesta 19. könyvének 2. titulájában, a *locatio conductio* címszó alatt található, de emellett a más helyen fellelhető jogi forrásokat is figyelembe vettem. A vállalkozás jogi szabályozásának kutatásához a jogtudósi vélemények mellett az antik (szép) irodalmi alkotásokat, az epigráfiai emlékeket, a már feldolgozott papiruszanyagot is célszerűnek láttam felhasználni, hiszen ezek a források sokszor döntőnek bizonyulhatnak, különösen az interpoláció-gyanúsítások miatt kétséges tartalmúvá váló jogi szövegek alátámasztása, vagy cáfolása esetén. Mivel az elemzett szövegek a római jog sajátosságainak megfelelően túlnyomórészt kazuisztikusak, ezért módszertani szempontból elengedhetetlenül szükségesnek tartottam a gyakran már homályos tömörségű tényállásokat a kor gazdasági, társadalmi és technikai viszonyai közé helyezve vizsgálni.

A szekunder irodalom tekintetében elsősorban a német, az olasz, a francia, a magyar, másodsorban az angol, és a spanyol nyelvűeket dolgoztam fel. A felhasznált irodalom jegyzéke természetesen nem teljes, tovább bővíthető, de így is több, mint 400 tételt tartalmaz, ami kellőképpen érzékelteti, hogy monográfia ugyan nem készült, a *locatio conductio operis* egyes részkérdései mégis régóta foglalkoztatják a kutatók széles táborát. Az értekezésben az egymásnak ellentmondó irodalmi nézeteket elsősorban nem egymással, hanem a jogi forrásokkal igyekeztem ütköztetni és csak mindezek elemzése után kívántam megfogalmazni saját álláspontomat. A vállalkozási szerződés részterületei közül a szakcikkekben elsősorban a felelősség és a veszélyviselés kérdései foglalkoztatták az egyes szerzőket, akik kutatásaik eredményeként a *locatio conductio operis* egységes, elvont kategóriának tekintették. A primer források számbavétele után azonban világosan kirajzolódott a vállalkozások egyes formái közötti jogtudósi különbségtétel. Vajon az egyedi jogi kérdések (pl. a vállalkozói díj fizetése, a felelősség, a veszélyviselés) tekintetében nem azért találkozhatunk a szerzők között olyan éles ellentmondásokkal, mert nem vették figyelembe a vállalkozási szerződés egyes

típusainak, az *opus*oknak a sajátosságait? Dolgozatomban ezért a vállalkozások négy nagy esetcsoportja szerinti felosztásban tárgyaltam a vitás kérdéseket. Így a második fejezetben az építési szerződést, a harmadikban a fuvarozási szerződést, a negyedikben a feldolgozás eredményeképpen létrejövő műveket, míg az ötödikben az egyéb, a korábbi kategóriákba be nem sorolható vállalkozásokat vettem górcső alá.

A dolgozat terjedelmi korlátai nem tették lehetővé, hogy a vállalkozási szerződés valamennyi részterületét kellő alapossággal bemutassam. Így a *lex Rhodia de iactu mercium* és a római jog középkori továbbélése során kialakuló rendhagyó vállalkozás (*locatio conductio operis irregularis*) kategóriája nem képezte fejtegetéseim tárgyát. Emellett, bár több helyen érintettem, de nem dolgoztam fel a közjogi vállalkozási szerződésre vonatkozó teljes joganyagot sem.

Az egyes fejezetek belső szerkezeti tagolásánál úgy igyekeztem érvényesíteni a fenti elveket, hogy az egyes *opus*okat bemutató fejezetek élére a jogtudósi anyagok megértéséhez szükséges alapvető gazdaság-, társadalom-, és technikatörténeti részt helyeztem, majd ezt követi a joggyakorlatot bemutató válogatott szépirodalmi, epigráfiai és papirológiai forrásanyag, amelyet élesen elválasztottam a jogtudósi iratoktól. A megoldás vitatható annyiban, hogy egyrészt maguk a jogtudósi szövegek is gyakorlati jogeseteket elemeznek, másrészt a szépirodalmi művek szerzői is kiváló jogtudósok voltak gyakran, mint például Cato és Cicero. Ezt a szerkesztési elvet az indokolja, hogy releváns magánjogi következtetések elsősorban a jogi forrásokból vonhatóak le, azonban a korábban csak kiegészítő területnek számító, nem jogtudósoktól származó szövegek szerepe az újabb kutatásokban mindinkább előtérbe kerül. Az egyes *opus*okat tárgyaló fejezetek végére az elhatárolási kérdések kerültek, amelyek első megközelítésben tankönyvszerűnek tűnhetnek. Itt a novumot véleményem szerint az jelenti, hogy az általam feldolgozott szerzők a *locatio conductio operis*től való egyéb jogviszonyok elhatárolását vagy csak általában végezték el, vagy csak valamely részterület vonatkozásában. A dolgozatban felállított szerkezeti modellben a kérdés komplexebb módon került feldolgozásra, s egyúttal az elhatárolás által kirajzolódó szerződés képe csattanós választ ad azoknak a szerzőknek, akik az utóbbi idő római jogi szakirodalmában a *locatio conductio operis* önálló létét is kétségbe vonták.

III. A dolgozat tudományos eredményei

1. A *locatio conductio operis* kialakulását és fejlődését tárgyaló első fejezet összefoglalásaként megállapítható, hogy a klasszikus római jogtudomány időszakára a vállalkozási szerződés a bérlet (*locatio conductio*) jogi konstrukciójának segítségével – azon belül is egy sajátos típusként – nyert szabályozást. Álláspontom szerint a *locare* és a *conducere* terminológia vizsgálatának eredményeképpen egyértelműen kitűnik, hogy a *locatio conductio operis* az i. e. 2. században már ismert és gyakran alkalmazott szerződés volt.

2. Természetesen maga a vállalkozói tevékenység már korábban is kialakulhatott, ami felveti a *locatio conductio* előtti jogi szabályozás formájának kérdését. A vállalkozási szerződés eredetét taglaló változatos elméleteket felvonultató szakirodalom tanulmányozása után arra a következtetésre jutottam, hogy a gazdasági és társadalmi fejlődéssel egyre inkább általánossá váló *locatio conductio*t megelőzően a *stipulatio* szolgálhatott a jogviszony jogi keretével.

3. Az első fejezetben elkerülhetetlennek tűnt számomra a 20. századi romanisztika egyik helytelenül feltett kérdésének és az ebből fakadó irodalmi csatározásoknak, vagyis a *locatio conductio* egysége, illetve három típusra (*rei*, *operarum*, *operis*) történő feloszthatósága problémakörének vizsgálata. Végül arra az álláspontra jutottam, hogy a *locatio conductio* keretében szabályozott tényállások a szó jelentéséből következően egységet alkotnak, de már a római jogtudósok felfogásában is kirajzolódott a dologbérlet, a munkaszerződés és a vállalkozási szerződés közti különbség anélkül, hogy ezeket a *contractus*okat *l. c. rei*, *l. c. operarum*, vagy *l. c. operis* megnevezéssel jelölték volna. Tehát a római jogi vállalkozást jelölhetjük a forrásszerű *opus locatum* kifejezéssel, vagy a későbbi *locatio conductio operis faciendi* terminológiával is, a római jogászok általi különbségtételt el kell fogadnunk. Ugyanakkor magán a vállalkozási jogviszonyon belül is elkülöníthetünk egymástól több *locatio conductio operis* altípust a szerződés tárgyát képező *opus*ok eltérő jogi megítélése szerint. Ezért véleményem szerint helyesebb az egység vagy trichotómia helyett a *locatio conductio* tagolódásáról beszélni.

4. A fenti alapvető kérdések tisztázása után a forrásokból jól kivehető, gyakorlati élet által létrehozott, *opus*ok szerinti felosztásban vizsgáltam tovább a *locatio conductio operis*-t.

Így magától értetődő volt az építési (2. fejezet) és a fuvarozási szerződés (3. fejezet), mint a Digesta által ismertetett tényállásokban leggyakrabban előforduló vállalkozási tevékenységek külön fejezetben történő tárgyalása mellett dönteni. Emellett azonban a vállalkozási szerződés egyéb formáit is említik forrásaim. Ezeknek vizsgálata után egyértelművé vált, hogy eltérő jogkövetkezményekkel jár, ha a vállalkozó a megrendelő által hozott anyagból állít elő (*specificatio*) egy új művet, vagy alapanyag átadása és átalakítása nélkül történik egy szolgáltatás nyújtása. Ennek alapján megkülönböztettem a *specificatio*t magába foglaló vállalkozást (4. fejezet) az egyéb, ilyen átadással és feldolgozással nem járó tevékenységektől (5. fejezet). Ez utóbbira példa a mezőgazdasági vállalkozónak minősülő bandagazda, tisztító vagy javító, vagy raktáros-vállalkozó által végzett munka.

5. A fenti négy nagy vállalkozási szerződés (illetve szerződéstípus) megkülönböztetése után felmerül a kérdés, hogy forrásaim az egyes típusokra utalás nélkül tesznek-e említést általában a *locatio conductio operis*ről. Erre a dolgozatban feldolgozott fragmentumokban számos helyen találtam hivatkozást (Paul. D.50.16.5.1; Paul. D.19.2.22.1; Jav. D.19.2.58; Gai. D.19.2.40), tehát válaszem igenlő.

6. Az építési szerződést tárgyaló második fejezet jogi szempontból legizgalmasabb részét a szerződő felek kötelezettségeit és az elhatárolási problémákat tárgyaló alfejezetek képezik. Ezeknél a kérdéseknél a pontosabb megértéshez nem tűnt elégségesnek számomra csak a Digestában található jogtudósi vélemények vizsgálata, az építési tevékenység társadalmi, gazdasági, és technikai hátterét is szükségesnek tartottam áttekinteni, illetve a római szerződési gyakorlat néhány szépirodalmi, epigráfiai és papirológiai forrását is elemzéseim körébe vontam. A fenti szempontok figyelembe vételével az alábbi részkövetkeztetésekre jutottam. Az épületet megrendelő fő kötelezettségét kitevő vállalkozói díj fizetésére általában csak az építmény átvétele után került sor, de az előleg adása is bevett gyakorlat volt. E kötelezettség megszegésének forráspéldáit a késedelmes vállalkozói díjfizetés esetei képezik (Paul. D. 22. 1. 17. 4 és C. 4. 65. 2), amelynek szankciójaként a vállalkozó *actio conductiva*l követelhetette az elmaradt vállalkozási díjat és annak kamatait is.

7. Az építészvállalkozót terhelő kötelezettségek szempontjából az egyik kényes kérdést a teljesítés esedékessége jelentette. A megrendelő kezes állításával vagy a határidő túllépésének esetére ígért büntetésösszeg *stipulatio*ban való kikötésével érhetett el, hogy a vállalkozót a

határidőben történő teljesítésre rábírja. Emellett esetlegesen bekövetkező kárának megtérítését a szerződés megkötésekor szintén a *stipulatio*ba foglalt ígéret kikényszerítésével biztosíthatta.

8. A vállalkozó a teljesítéskor alvállalkozók munkáját is igénybe vehette, hacsak ennek lehetőségét a vállalkozás természete, illetve a felek akaratnyilatkozata ki nem zárta. Egyébként az alvállalkozó ténykedéséért ugyanúgy felelt a vállalkozó, mintha saját maga végezte volna el a munkát, vagyis a tevékenység elvégzéséért *culpa levis* mértékéig kellett helyt állnia, a neki átadott dolgok tekintetében *custodia*-kötelezettség terhelte.

9. Forrásaink a megrendelő és a vállalkozó veszélyviselését mély részletességgel tárgyalják. E kérdés eldöntésénél a kész mű átadása és átvétele, az *adprobatio* meghatározó jelentőségű. A mű kipróbálása előtt általában a vállalkozó viselte az elkészült mű anyaghiba vagy egyéb műhiba miatti véletlen pusztulásának veszélyét, míg az *adprobatio* után a veszély átszállt a megrendelőre.

10. Az építési jogviszony az általam elemzett jogesetek tükrében megszűnhetett a megrendelő szerződés-felmondása miatt, ha a vállalkozó késedelme érdekmúláshoz vezetett, illetve ha a *conductor* az előzetes költségkalkulációt túllépte.

11. Az építési szerződést és rokon jogviszonyait összefoglaló alfejezet lezárásaként azt állapíthattuk meg, hogy a rómaiaknál az építkezések jogi szabályozásának legfontosabb formája a *locatio conductio operis* volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy más szerződések erre a célra ne lettek volna alkalmasak. Különösen a formához kötött *stipulatio* volt konkurens szerződése a *locatio conductionak*. A *locatio conductio* keretei között maradvá is lehetett építésre kötelezettséget vállalni anélkül, hogy vállalkozási szerződést kötöttek volna a felek, mégpedig munkaszerződés révén. A vállalkozási jogviszony és a munkaviszony elhatárolása számos gyakorlati kérdést vetett fel a római jogban, ezért indokolt a két szerződés közötti mozgó határokról beszélni. A *mandatum* keretében történő ingyenes építésre is találhattam példát a forrásokban, mégpedig olyat, ahol egy magánszemély síremlékének elkészítésében állapodtak meg a felek. A köz érdekében történő építkezés sajátos jogi kerete volt a *pollicitatio operis*, amelynél megválasztása előtt, megválasztása esetére egy középület megépítését ígérte a város számára a magisztrátusi tisztségre pályázó római polgár. Az építési szerződésnek az adásvételtől történő elhatárolásánál a telek tulajdonjoga volt a meghatározó, ugyanis amennyiben azt az építtető szolgáltatta, akkor vállalkozásról, ha az építési vállalkozó,

akkor *emptio venditionis*ról beszélhetünk. Társasági szerződés is létrejöhetett építési vállalkozás céljából, ilyenkor a társak közösen viselték a társasági cél eléréseért, vagyis az elkészült épület értékesítéséért a gazdasági kockázatot. Ha a megrendelő telkén felépített épületért a vállalkozó nem pénzben megállapított díjat kapott ellenszolgáltatásként, hanem az elkészült lakóingatlan tulajdonjogának a felét (vagy valamekkora hányadát), akkor a felek között létrejött megállapodás reálszolgáltatások cseréjére irányult, ezért ilyen esetekben a *praetor* részéről az *actio praescriptis verbis* kiadása volt indokolt.

12. A fuvarozási szerződés (2. fejezet) kapcsán forrásaim túlnyomó többsége a tengeri áruszállítás köréből való. Arról, hogy a szárazföldi fuvarozásban magánvállalkozók is részt vettek volna, kevés adattal rendelkezem. A jogi források kis száma egyenesen szembeötlő, holott, ha vállalkozási szerződés keretében történt volna a fuvarozás jogi szabályozása, aligha képzelhető el, hogy az ebből fakadó konfliktusok ne foglalkoztatták volna a jogtudósokat. Ennek okát elsősorban abban látom, hogy a szárazföldi fuvarozás nem igényelt olyan jelentős tőkebefektetést, illetve olyan speciális ismereteket sem, mint a hajózás, ezért azt bárki végezhette, ha erre támadt igénye.

13. A továbbiakban ezért a tengeri fuvarozás gyakorlatának elemzésére tértem át, ahol gyakran találkozhattam egy, a felelősséget szabályozó szerződési *clausula*val, amely a felek külön megállapodásaként került bele a szerződésbe. Ez a kiegészítő megállapodás általában a fuvarozó felelősségét súlyosbította, aki így a hajóút során a rakományban keletkező minden kárért felelőssé vált. Azt, hogy mi lehetett ennek az árutulajdonos szempontjából nagyon kedvező feltétel szerződésbe foglalásának a gazdasági háttere, sajnos nem ismeretes. Ezzel kapcsolatban számomra az a magyarázat tűnt a legvalószínűbbnek, hogy a felelősségi *clausula* nélküli szerződéseknél megszokottnál magasabb fuvardíj indokolta a felelősség szigorítását.

14. A fuvarozók felelősségével foglalkozó kazuisztika nagyjából a tengeri fuvarozást tárgyalja. A hajósi *receptum* felelősség és a *locatio conductio operis*ből származó felelősség egymás mellett élt. Az elemzett szövegek alapján egyértelmű, hogy a hajósvállalkozó tevékenységét *bonus et diligens paterfamilias*ként volt köteles ellátni, az átvett dolgokért pedig *custodia*-kötelezettséggel tartozott. A fuvarozó teljesítési segédekért való felelőssége magába foglalta az alsó balesetért való helytállást is. A szárazföldi fuvarozással csak két

forráshely foglalkozik. A szövegek alapján csak arra a következtetésre juthattam, hogy a szárazföldi fuvarozó felelőssége ugyanolyan volt, mint a tengeri fuvarozóé.

15. A fuvarozással kapcsolatos veszélyviselési forráshelyek összegzéseként elmondhatom, hogy a fuvarozó (*conductor operis*) viseli a veszélyt: ha a gerenda szállítás közben tönkremegy, ha a hajóra befogadott árú megrongálódik, vagy a hajó elsüllyed. Ezzel szemben a szállítást a fuvarozótól megrendelő viseli a veszélyt, ha az árut szállító hajót kalóztámadás éri, vagy hajótörés következtében a szállítmány megsemmisül, valamint akkor is, ha a hajón szállított rabszolga meghal.

16. A fuvarozási szerződés elhatárolási kérdéseit tárgyaló alfejezet összegzéseként az állapítható meg, hogy a szerződő felek különböző gazdasági megfontolásoktól vezérelve tértek el a vállalkozási szerződés jogi kereteitől. Így ha a fuvarozás ingyenesen történt, akkor megbízási szerződést kötöttek. Ha az árutulajdonos saját maga kívánta a fuvarozással együtt járó munkát elvégezni, akkor kibérelte a hajót. Az *actio in factum* a hajóbérlet és a fuvarozás közötti mozgó határok szülte bizonytalan helyzetben kívánt perjogi megoldást nyújtani a peres feleknek. A társasági szerződéssel való rokonságot a közös veszélyviselésnél érhetjük tetten, ami a tengeri fuvarozásnál –a *lex Rhodiana*nak köszönhetően – természetes jogügyleti alkatrészként beleértődött a felek megállapodásába, míg a hajófuvarozási tevékenység kockázatainak mérséklésére az érdekeltek társaságot is alapíthattak. A tengeri kölcsön és a tengeri fuvarozás közti elhatárolás a mai romanisták számára is olyan értelmezési problémákkal jár, amelyeket csak a felek akaratnyilatkozatainak ismeretében tudunk megnyugtatóan megoldani.

17. A vállalkozási szerződés tárgyát képező *opus*ok jelentős része valamilyen speciális képzettséggel rendelkező kézműves mester munkája eredményeként jött létre (4. fejezet). Véleményem szerint szinte valamennyi *specificatio* elvégezhető lenne vállalkozási szerződés keretében, jogi forrásaimban mégis kevés példával találkozhatok. Ennek oka feltehetően az lehetett, hogy a mesteremberek többsége inkább olcsó alapanyagot dolgozott fel, amelyekből tömegtermékeket állítottak elő. A tömegtermék beszerzésének a legpraktikusabb módja a piacon történő vásárlás volt, aminek jogi keretét az adásvételi szerződés biztosította. Amikor valaki feldolgozás céljából mesteremberhez fordult, akkor általában egyedi igényű, a piacon fel nem lelhető termék iránti szükséglet vezette. Forrásainkban nemesfémművesek és ékszerészek (*aurifex, argentarius*), díszüveg gyártással foglalkozó mesteremberek

(*diatretarii*), vésnökök (*gemmarius*) fordulnak elő. Az ebben a fejezetben bemutatott, az általában luxusigényeket kielégítő vállalkozási tevékenységek külön fejezetben történő elemzése az általános felelősségi- és veszélyviselési szabályoktól eltérő elvek miatt vált szükségessé.

18. A gazdasági és a technikai háttér elemzése után világosan kiderült, hogy a *specificatio*val járó *diatretariusi* (Ulp. D. 9.2.27.29) és *gemmariusi* (Ulp. D. 19.2.13.5) veszélyviselést bemutató szövegek nem interpoláltak, hanem a tevékenység sajátosságait életszerűen figyelembe vevő, és ennek megfelelő praktikus veszélyviselési szabályokat hoztak létre a római jogtudósok. Ha ugyanis a mű megsemmisülésének veszélyét az *adprobatio* előtt az általános szabályok szerint a *diatretarius*nak kellett volna viselnie, akkor a bizonyítási nehézségek miatt súlyos anyagi hátrány érte volna őt. Esetleg több hónapi szorgalmas és *diligens* tevékenység után sem kapta volna meg vállalkozói díját.

19. A *specificatio*val járó vállalkozások rokon jogviszonyoktól történő elhatárolása körében megállapítható, hogy ezt a vállalkozási formát a készpénzben álló díj különböztette meg a reálszolgáltatások cseréjétől, míg az adásvételtől a megrendelő által hozott – nem pedig a feldolgozó által adott – alapanyagból történő munkavégzés határolta el.

20. Az 5. fejezetben elemzett vállalkozások közös jellemzője az, hogy ha a megrendelő át is adott valamit a vállalkozónak, akkor azt nem feldolgozás (*specificatio*), hanem megőrzés, javítás, vagy tisztítás céljából tette. Az ide tartozó szerződések egy másik jelentős csoportjánál nem is volt a megrendelő részéről átadott dolog, az *opus* a vállalkozó munkája során megvalósuló valamilyen tevékenység, vagy szolgáltatás nyújtásában állt. Az egyik ilyen jogviszony a mezőgazdasági vállalkozó (*redemptor*), a bandagazda ügylete, akinek az olajbogyó szedésére és kisajtolására irányuló, az ültetvény tulajdonosával kötött szerződését Cato műve alapján részletesen ismertettük. Az egyéb vállalkozási jogviszonyok körében a ruhatisztító (*fullo*) és a foltozósabó (*sarcinator*) felelősségével számos *Digesta* fragmentum foglalkozik.

21. Forrásaim vizsgálata után egyértelműen megállapítható, hogy a ruhatisztító és a foltozósabó *custodia*-felelősséggel tartoztak megrendelőiknek, amely magába foglalta a *culpa*ért való helytállást is.

22. A raktárosi tevékenységgel kapcsolatos elemzéseim összefoglalásaként levonható az a következtetés, hogy az őrzésre vállalkozó személy felelőssége egyértelműen *custodia*-kötelezettség volt a klasszikus római jogban. Amennyiben a raktártulajdonos a raktárhelyiséget egy *horrearius* vállalkozónak bérbe adta, dolog-bérbeadóként nyilvánvalóan csak *culpa levis* mértékéig felelt. Azonban a raktárosi jogviszony gazdasági, történeti háttérének ismeretében egyértelmű, hogy a raktártulajdonos is vállalhatott *custodia*-kötelezettséget (*ex recepto*) a dolgukat nála őriztető személyekkel szemben, akik a vállalkozási szerződést a *horrearius*szal kötötték. Sőt emellett a *horrearius* a szerződés *bona fidei* jellegénél fogva korlátozhatta, illetve növelhette a szerződésből fakadó kötelezettségét.

23. Az elveszett levél ügyét taglaló Ulpianus-hely (Ulp. D.47.2.14.17) elemzése után arra a következtetésre jutottam, hogy bár a levelet ingyenesen továbbító a létrejött megbízás alapján nem *custodia*-kötelezett, mégis felvállalhatja felelősségének súlyosbítását. Ezzel szemben a levél *merces*ért való elvitele vállalkozási szerződés, amelynél a dolgot őrizetébe átvevő vállalkozót *custodia*-felelősnek tekintjük. Végül az előző két *custodia*-kötelezett mellett a levelet továbbító (nem *custodia*-felelős) is megindíthatta az *actio furtit*, ha a levél tartalma alapján érdekelt személynek minősült.

24. A rabszolga tanítása azért érdekes jogeset (Ulp. D.19.2.13.3), mivel önmagában a szabad ember tanítására vállalkozó személy a tevékenységéért csak a *culpa levis* mértékéig felelne. Mivel itt rabszolga tanításáról esik szó, aki a tanító őrizetébe is került, a vállalkozó *custodia*ért való helytállási kötelezettsége indokolt. Azonban a szerződés kereteit túllépve még az elháríthatatlan erőhatalom esetében is perelhető, hasonlóan az ingyenes jogviszonynak minősülő *commodatum*hoz.

25. Az elemzett forrásokban problematikus a raktárhelyiséget bérbeadó raktáros és a bérlő közötti jogviszony minősítésének a kérdése. A *locatio horreorum* elméletileg besorolható a *locatio rei*, *operarum* és *operis* kategóriájába is. Ez azt jelenti, hogy esetről esetre haladva kell eldönteni, hogy melyik szerződési formáról van szó. Amikor a *horrearius* a raktárhelyiségnek csak egy részét adta bérbe, a *custodia*-felelősség sem terhelte. Erre példa az 1885-ben a *porta Salariana*nál talált márványfelirat (CIL. VI. 33747. 9. sor), amely a raktár bérbeadásának gyakorlati példáját mutatja. E felirat alapján, amely egy raktár bérleti szerződésének (*lex horrea*) harmadik záradéka, a felek a *custodia*-felelősséget bizonyos értékes tárgyak esetén kizárják. Ebben az esetben a dolgot a raktárban elhelyezőnek a felelőssége az őrzés lesz, amit

saját költségére és kockázatára kell megoldania. A másik lehetőség a raktár oly módon való bérbeadása, amelynek során a dolog őrzéséről a raktáros fog gondoskodni. Ebben az esetben már vállalkozási szerződésről beszélhetünk. A joggyakorlat alapján általam ismeretessé vált valamennyi *lex horrea* szerződés *locatio re*inek tekinthető. Erre példa a Puteoliban talált két tábla (TP 7 és 14) is. A történeti fejlődés során kezdetben feltehetően csak a felesleges helyiségeket adták bérbe személyzet biztosítása nélkül. Ilyenkor az őrzésről maga az ügyfél gondoskodott. Ez volt a gyakorlat Labeo idejében, és a 2. századig bezáróan. A későbbiekben, a 3. század közepétől azonban Ulpianus és Paulus szövegei alapján már arra következtethettem, hogy a *horrearius*, vagy a *dominus* az őrzésről is gondoskodott, s felelősségük a *custodiara* is kiterjedt.

26. A *locatio operis faciendi* és a *mandatum* elhatárolása bizonyos esetekben nehézségekbe is ütközhet. A fejezetbe tartozó vállalkozások (*opus locatum*) esetében is az ingyenesség és a visszterhesség maradt a vállalkozási és megbízási szerződés közti elhatároló elem.

27. Az orvosi tevékenység megítélése folyamatos fejlődésen ment keresztül a római jog különböző időszakaiban. A rómaiak egyértelműen elhatárolták a fizikai munkának tekintett sebészi (felcseri) tevékenységet az általános gyógyító jellegű munkától, s ez utóbbit szellemi munkának tekintették. A szellemi munkákat az *artes liberales* körébe sorolták. A gyógyító tevékenységnek megbízás keretében történő szabályozására forráspéldát nem találunk. Az orvosi munka – szellemi jellege ellenére – a klasszikus korban továbbra is elvégezhető volt vállalkozási szerződés keretében.

28. A vállalkozási szerződés helyett *innominat realcontractus* jön létre, ha az értékesítésre vállalkozó (bizományos) felbecsült értékben veszi át a dolgot, ha a pénzben álló ellenszolgáltatásban a munka elvállalásakor a megrendelő és a vállalkozó még nem állapodott meg, valamint akkor is, ha az orvos a paciensevel létrejött tartós kapcsolatra tekintettel újévi ajándékot kapott.

29. Az őrzési tevékenység körében a *locatio conductio operis* mellett a *depositum* is szóba jöhetett a jogviszony jogi kereteként. A *depositumot* természetesen ingyenes őrzésnek tekintendő, ezen szabály alóli érdekes kivételt tárgyal véleményem szerint egy Ulpianus-forráshely (D. 47.8.2.23), ahol a jogtudós a *pretium depositionis* kifejezést használta. Nézetem szerint a szövegben három egymástól elkülöníthető, őrzésre irányuló szerződés szerepel: az

első az ingyenes őrzés (*depositum*), a második tényállás szintén *depositum*, de annak kivételes, pénzért történő változata (*pretium depositionis*), a harmadik a vállalkozási szerződés (*locatio conductio operis*).

IV. Az értekezés eredményeinek hasznosítása

Az értekezés egyik legfontosabb tudományos eredménye az, hogy megszületett az első magyar nyelvű monografikus igényű feldolgozás a római vállalkozási szerződésről. Mindemellett hangsúlyozni kell azt a tényt is, hogy a *locatio conductio operis* témakörében az utóbbi 100 évben nemzetközi viszonylatban sem jelent meg átfogó jellegű tanulmány. A dolgozat másik tudományos eredménye a római szerződési jog terén alkalmazott újszerű kutatási koncepció, amely az elsősorban figyelembevett jogtudósi szövegeket a kor gazdasági, társadalmi és technikai viszonyainak körébe visszahelyezve kívánta értelmezni. Emellett az értekezés arra irányuló kísérletként is felfogható, hogy a dogmatikusabbnak tekinthető forrásokat ütköztetni kívánta a vállalkozási szerződés gyakorlatával, ami a szépirodalmi alkotásokban, illetve epigráfiai, papirológiai szövegekben található meg.

Az így nyert kutatási eredmények hasznosíthatóak a római magánjogon kívül az antik jogtörténet, a római építészettörténet, gazdaságtörténet, illetve általános értelemben a római történeti kutatások során.

Mivel napjainkban a magyar magánjog átalakulóban, az európai egységes szerződési jogi, kötelmi jogi törvénykönyv kialakulóban van, ezért a dolgozat eredményei e területek tudományos kutatásai során is felhasználhatóak.

V. A szerző publikációs jegyzéke (Az értekezés témájával összefüggő publikációk vastagított betűkkel kiemelve)

1. Benedek Ferenc munkái, in: *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére* (Studia Iuridica auctoritate Universitatis Pécs Publicata 123), Pécs 1996, p. 320-323.
2. **Le contrat dit “transport” á Rome, Paris 1996, Université Pantheon-Assas, 74 p.**
3. Les principes généraux du droit privé hongrois et le droit comparé, Paris 1997, Institut de Droit Comparé, 41 p.
4. **Les problèmes du ‘iactus’ et de la ‘contributio’ dans la pratique de la lex Rhodia, in: Festgabe für János Zlinszky, Miskolc 1998, p. 171-188.**
5. A franciaországi jogi doktori (PhD) tanulmányok, *Jura* 4. évf, Pécs 1997, p. 42-44.
6. Dr. Kecskés László és munkaközössége (Kecskés László, Széchenyi László, Pókecz-Kovács Attila, Rozman András): A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalanságának problémái a szerződési jogban I, in: *Magyar Jog* 46. évf. (1999) p. 65-74.
7. Dr. Kecskés László és munkaközössége (Kecskés László, Széchenyi László, Pókecz-Kovács Attila, Rozman András): A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalanságának problémái a szerződési jogban II, in: *Magyar Jog* 46 évf.(1999) p.129-142.
8. Modernität und Tradition in Sullas Verfassung, in: *Zusammenarbeit der Grazer und der Pécsi Rechtshistoriker*, (Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai, 5. sz., Új sor. 2.), Pécs 2000, p. 45-48.
9. **A munkavégzésre irányuló szerződések tipológiája a római jogban, in: Tudományos Dialóg, (Jogtörténeti különszám) Pécs 2000, p. 22-25.**
10. A laesio enormis és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben, in: *Jogtudományi Közöny*, LIV. évf. (2000) p. 177-185.
11. rec. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, 3. kiad. Budapest 1999, Nemzeti Tankönyvkiadó, in: *Magyar Jog*, 47. évf. (2000) p. 445-448.
12. rec. András Földi – Gábor Hamza: Histoire et instituts du droit romain, in: *Acta facultatis politico-iuridicae Universitatis scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae* XXXVII (1999/2000), p.109-113.

13. Szerkesztés: *IURA ANTIQUA-IURA MODERNA, Festschrift für Ferenc Benedek zum 75. Geburtstag* (Studia iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 127) Pécs 2001, 295 p.
14. **Quelques observations sur la division de la locatio-conductio**, in: *IURA ANTIQUA-IURA MODERNA Festschrift für Ferenc Benedek zum 75. Geburtstag*, (Studia iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 127) Pécs 2001, p. 217-230.
15. András Bessenyő – István Kajtár – Attila Pókecz Kovács: Widmung, in: *IURA ANTIQUA-IURA MODERNA Festschrift für Ferenc Benedek zum 75. Geburtstag*, (Studia iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 127) Pécs 2001, p. 7-10.
16. András Bessenyő – Attila Pókecz Kovács, Die Bibliographie der Publikationen von Ferenc Benedek in: *IURA ANTIQUA-IURA MODERNA Festschrift für Ferenc Benedek zum 75. Geburtstag*, (Studia iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 127), Pécs 2001, p. 285-289.
17. Pázmány Zoltán, in: *Magyar Jogtudósok II*, Szerk.: Prof. Dr. Hamza Gábor (Magyar Felsőoktatás Könyvek 17), Budapest 2001, p. 107-118.
18. **A locatio conductio tagolódásának kérdése a modern romanisztikában**, in: *Jogtörténeti Tanulmányok VII*, Szerk.: Kajtár István, Szekeres Róbert, Pécs, 2001, p. 337-361.
19. **A locatio conductio operis eredete**, *IURA*, 2002. 1. szám, p. 79-90.
20. rec. Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római hagyományok alapján, *IURA* 2003. 1. szám, p. 208-211.
21. Skizze der Geschichte der französischen Zivilrechtswissenschaft von Code civil bis zu unseren Tagen, in: *80 éve Pécssett. Jogtörténeti tanulmányok szekciója*, Pécs 2003, p. 15-16.
22. **Ingyenes és visszterhes letét a római klasszikus jogban (Észrevételek a D.47.8.2.23 értelmezéséhez)** in: *Tanulmányok Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged 2004, (Jakab Éva gondozásában), p. 293-306.
23. A francia magánjogtudomány történetének vázlata a Code civiltől napjainkig, in: *Közjogi intézmények a XXI. században, Joghistoria a 21. században*, Pécs 2004, p. 43-65.
24. **A vállalkozáshoz kapcsolódó bűncselekmények a köztársaságkori Rómában (A Castor templom ügye)**, in: *Tanulmányok Erdősy Emil Professzor 80. születésnapja tiszteletére*, (Studia iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136), Pécs 2005, p. 421-439.

25. Bozóky Géza, a pécsi kereskedelmi jog első egyetemi tanára, in: *Jogtörténeti Tanulmányok VIII, Szerk.: Béli Gábor, Kajtár István, Szekeres Róbert, Pécs 2005*, p. 431-442.